

HISTORIE A VOJENSTVI

(Csehszlovákia)

(1979)

Az 1979-es évfolyam számaiban a szerkesztőség folytatta a CsKP történetével és katonapolitikájával, valamint a második világháború hadieseményeivel foglalkozó sorozat közlését, különös figyelmet fordítva a fegyveres erők szerepére és fejlesztésére a háborút megelőző években és a háború folyamán.

Vlastimil Vávra: A Komintern és a CsKP katonapolitikája c. cikkében (5. sz., 17—36. o.) a III. Internacionálé megszületésétől az 1943-ban történt feloszlásáig terjedő időszakot veszi vizsgálat alá. Célul tűzte ki a Komintern tevékenységében jelentkező alapvető problémák egészének, a lenini szellem érvényesülésének, a forradalmi munkásmozgalom irányításának, valamint a CsKP katonapolitikai irányvonalára gyakorolt hatásának megvilágítását. Tárgyalja a csehszlovák burzsoá hadsereg támadását a Magyar Tanácsköztársaság ellen és a magyarellenességszoviniszta kampány kibontakozását 1919-ben, valamint a párt baloldalának erélyes és elítélő fellépését ezen jelenségek ellen. A baloldal kapcsolata a hadsereggel politikailag jelentéktelen volt. A munkások felkelését 1920-ban a hadsereg verte le, bár az Internacionálé vezetői meg voltak győződve arról, hogy arra nem kerülhet sor. Ezek a tapasztalatok vezettek azután az önálló Csehszlovák Kommunista Párt megalakításához egy év múlva. A párt azt a követelményt támasztotta, hogy a hadsereget meg kell tisztítani a monarchista maradványoktól, az ezzel kapcsolatos közvetlen munka azonban csak a Komintern III. kongresszusa előtt (1935) és azt követően bontakozott ki. A párt hosszú időn át nem értékelte kellően a hadseregben folyó munkát, a katonatömegek megnyeréséért folytatott harcot lebecsülte, azt gyakran — részben vagy egészében — a Kommunista Ifjúsági Szövetségre hárította. A VII. kongresszus állást foglalt a szocialista forradalom kérdésében, ezért érthető, hogy az új politika katonapolitikai aspektusai is széles teret kaptak és meghatározta az imperialista háború elleni küzdelem fő feladatait. 1936-ban ülésezett a CsKP VII. kongresszusa, amely a köztársaság politikai helyzetéből kiindulva dolgozta ki a párt katonapolitikai irányvonalát. Az 1936—1938-as években éppen a katonapolitika alkotta a párt

politikájának vezértengelyét és a hadsereg alapvető demokratizálását tűzte ki fő célul. A müncheni árulás lezárta a csehszlovák történelem egy jelentős fejezetét. A párt fő erőifejtése arra irányult, hogy Csehszlovákia visszaszerezze függetlenségét és Európában új, igazságos rend érvényesüljön, amelynek garanciája a Szovjetunió által megnyitott teljes támogatás. Kialakult az antifasiszta nemzetközi front, amelynek irányvonalát a Komintern VII. kongresszusa már akkor meghatározta, és amelynek politikája lett az a stratégiai vezérfonal, amely a fasiszmus feletti győzelemhez vezetett. A Kominternt — háborús körülmények között — a reakciós körök a Szovjetunió ellen használták fel és az antifasiszta koalíciót a „kommunizmus térhódításának veszélyével” rettentették el. Ezért döntött a végrehajtó bizottság elnöksége a III. Internacionálé feloszlása mellett.

Ján Šimovček Az össznépi felkelés előkészítésének élén (A szlovák nemzeti felkelés 35. évfordulójára) c. cikkében (4. sz., 3. o.) abból indul ki, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács megalakulásával 1943 decemberében Szlovákiában az antifasiszta ellenállás új szakaszába lépett. Az 5. illegális Központi Vezetőséget és Szlovákia egész kommunista pártját rendkívül igényes feladatok várták a fegyveres felkelés előkészítése terén. A szerző ebben a tanulmányában, amely egy nagyobb, átfogó mű része, a csehszlovák nemzeti-felszabadító harc történetéből azt az időszakot tárgyalja, amely 1944 elejétől a Szlovák Nemzeti Tanács 1944. június 29-én megtartott ülésig terjedt, ahol elfogadták a hadsereg fellépésének tervét a szlovákiai össznépi felkelésben, különös tekintettel Szlovákia Kommunista Pártjának tevékenységére és az abban fellelhető problematikus kérdésekre. Az a bonyolult politikai küzdelem, amelyet a párt vívott a hazai klerikális-fasiszta körökkel és a német nácizmussal, és amelyet tovább bonyolítottak a csehszlovák ellenállás polgári csoportjának hatalmi-politikai érdekei, áthatotta a nemzeti felkelés katonai tervének előkészítését is. A terv elfogadásával a felkelés előkészítései jelentősen előrehaladtak. A forradalmi helyzet Szlovákiában napról-napra mélyült, a felkeléshez vezető kibontakozás gyorsult. Ezt a folyamatot vizsgálja

részleteiben a szerző, kiemelve a párt által végzett eszméi, elméleti és politikai, valamint szervező munka igényességét és döntő jelentőségét.

Vlastimil Vávra: A CsKP V. kongresszusa és a párt katonapolitikájának fejlődése című cikkében (6. sz., 25. o.) a párt belsejének jelentős időszakának záró mozzanatát tárgyalja. A kongresszus alapvető fordulatot hozott ebben a bonyolult folyamatban és egyik eleme lett az új típusú forradalmi párttá alakulásnak. A párt általános politikai irányvonalának gyökeres változása a katonapolitika viszonylatában is megmutatkozott. Jellegzetes sajátosságait elsősorban a pártaktív káderhelyzetéből kiindulva vizsgálja a szerző. A CsKP katonapolitikájának megvalósítása fiatal emberek kezében összpontosult, akik számára a katonai szolgálathoz való viszony fontos politikai és létkérdés volt. Már a Komintern IV. Ifjúsági Kongresszusa a fiatal aktívák fő feladatát a burzsoá hadseregben végzendő agitációs munkában szabta meg. A Komszomol szoros munkakapcsolatot tartott fenn a Komintern antimilitarista bizottságával. A munka alapja az illegális kommunista és komszomolista szervezetek létrehozása volt a burzsoá hadseregekben, azok révén fokozott kommunista propaganda folytatása és a hadseregeknek a jövő forradalmi eseményeire való felkészítése volt a fő cél.

Az V. kongresszuson érthető indokból nem tartottak katonapolitikai referátumot, de a referátum tervezete kellő támogatást nyújt a CsKP politikai stratégiájáról — a kapitalista társadalom erőszakos megdöntése, fegyveres felkelés kirobantása, a proletariátus diktatúrájának megteremtése. Ez az időszak bonyolult volt a hazai és a nemzetközi forradalmi munkásmozgalomban egyaránt. A helyes út kereséséről volt szó a fasiszmus Európában és az egész világon kibontakozó offenzívájával szembeni ellenállás és harc területén.

Ladislav Zapletal: A hadsereg a kormánykoalíció belüli harcokban, a 30-as évek elején című cikkének (3. sz., 78. o.) mondanivalójával komoly részt vállal abból a kiterjedt feladatból, amely a csehszlovák hadtörténelem előtt napjainkban áll, miszerint elemző munkával tárják fel a csehszlovák hadügy fejlődésének a két világháború közötti időszakra jellemző vonásait, valamint a polgári Csehszlovákia egyes politikai pártjainak katonapolitikai irányvonalát. A szerző tanulmánya olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek a hadsereg helyzetét érintik a két legerősebb párt — a Csehszlovák

Szociáldemokrata Munkáspárt és a Köztársaság Párt politikai konfrontációjában, az egyre fokozódó gazdasági válság időszakában. Ezek a pártok a burzsoá csehszlovák hadseregben nemcsak osztályérdekeik védelmezőjét látták, hanem a gazdasági válság megoldásának sajátos eszközeit is. Így a burzsoá politikai pártok hadseregfejlesztési koncepciók vitájához szorosan kapcsolódott a katonai szervezet maximális gazdasági kihasználásáért folyó harc, amelynek eredményeként a válság részleges enyhülését vélték elérni. Ennek egyik megnyilvánulása a katonai költségvetés jelentős csökkentése volt. Ez az intézkedés erős ellenérzést váltott ki a katonai szakemberek részéről, akik tisztában voltak az ország védelmi képessége gyengülésének káros következményeivel. A hadsereg szociális helyzetének romlása negatívan befolyásolta a tisztikar politikai hozzáállását és hangulatát, erős elégedetlenséget szült a burzsoá állam hivatalos katonapolitikai irányvonalával szemben. Ez a kedvezőtlen helyzet a tisztikar soraiban fasiszta jellegű megnyilvánulásokhoz vezetett. Ezek a megnyilvánulások nem korlátozódtak csupán egyes tiszti csoportokra, hanem a nemzetvédelmi minisztérium olyan törekvéseiben is kifejezésre jutottak, hogy „az erős kéz” módszerét alkalmazza a hadseregben és annak életéből kizárja a demokratikus szellem utolsó maradványait is.

A szociáldemokrácia opportunistá, megalkuvó politikája elősegítette az általános jobbrtolódását. Ebben az időszakban kezdtek erősebben érvényesülni a csehszlovák burzsoázia egyes csoportjainak ellentétes érdekei a katonapolitika alakításában, amelyek katasztrofális következményei éppen a 30-as évek folyamán, de főleg azok vége felé nyilvánultak meg.

Karel Richter: A csehszlovák katonai ellenállás kezdetei Lengyelországban című háromrészes cikkében (I. — 1978. 6. sz., 22—39. o.; II. — 1979. 1. sz., 93—111. o.; III. — 1979. 2. sz., 78—90. o.) a csehszlovák népi-felszabadító mozgalom 1939. évi helyzetét taglalja. Ismert, hogy a csehszlovák emigráns ellenállási mozgalom nem kapcsolódott egyetlen központhoz, több helyen — a Szovjetunióban, az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Franciaországban és Lengyelországban — szerveződött csoportokba, különböző feltételek közepette működött és eltérő elkötelezések voltak az ellenállási harc módszereiről és céljairól. Az első gyakorlati kísérletek a csehszlovák

emigránsok katonai szervezetbe tömörítésére Lengyelországban történtek. A német—lengyel konfliktus kirobbanása, amely később a második világháborúvá nőtt át, lényeges javulást hozott a csehszlovák polgári emigráns ellenállás lehetőségeiben, megnyitotta a teret a katonai akciók szervezéséhez. A lengyel köztársasági elnök dekrétuma hivatalosan is engedélyezte a „cseh és szlovák légio” működését Prchala tábornok vezetésével. Ez alkotta volna a leendő csehszlovák dandár magját, amely a szláv hadtest keretei között működött volna. Az események azonban az elgondolás megvalósításának elébe vágtak. Még mielőtt a csehszlovák katonák, akik Svoboda alezredes parancsnoksága alatt Lesné körzetében kiképző táborban tartózkodtak, megkapták volna a várt feltöltést, a szükséges fegyverzetet és felszerelést, kénytelenek voltak a hitleri csapatok előnyomulása miatt szeptember folyamán keletre áttelepülni, Tarnopol körzetébe. A lengyel állam összeomlása a csehszlovák egységet a fogságba esés veszélyével fenyegette. Ezért dönteni kellett a Szovjetunió vagy Románia területére való áttelepülés mellett. Svoboda alezredes a szovjet katonai megbízottal való megbeszélés után a Szovjetunióba való áttelepülésre határozta el magát. Közben Tarnopol térségében egy csehszlovák géppuskás csoport bekapcsolódott a város légvédelmi rendszerébe. A hitleristák elleni harcban aktívan vettek részt a csehszlovák repülők is, akik a lengyel hadsereg soraiba léptek. A Szovjetunióba áttelepült csehszlovák egység a későbbiekben feltöltődött és a szovjet hadsereg oldalán vett részt Csehszlovákia felszabadításában. A lengyel katonai vereség tehát, amely a lengyel burzsoázia hatalmon levő rétege vezetésképtelensége mellett a nyugati hatalmak engedékeny politikájának következménye is volt, megszüntette Lengyelország területén a néhez küzdelem árán kialakított csehszlovák katonai ellenállás működési lehetőségét. A néhány hónapos törekvés azonban a csehszlovák katonai ellenállás összehangolására a lengyel—német háborúval, pozitív jelenségként értékelhető, megalapozta a későbbi együttműködést az antifasiszta harcban, de a háború utáni békes építési időszakban is.

Eduard Čejka és Ján Lipták: Az új népi és demokratikus csehszlovák hadsereg történelmi alapjai című cikkében (1. sz., 66—92. o.; 2. sz., 55—77. o.) részletesen elemzi a kommunista párt stratégiáját és taktikáját, amelyet az új csehszlovák hadsereg építése irányában alkalmazott abban az időszakban, amikor

az alapvető célkitűzése az volt, hogy a munkásosztály harcát a népi és demokratikus forradalom győzelemre vitele után a szocialista forradalom megvívására orientálja. A párt sem a háború, sem a nemzeti-felszabadító mozgalom kibontakoztatása idején nem tűzte ki közvetlen céljául a szocialista hadsereg építését, de még a háború utáni első időszakban sem. A párt katonapolitikája elsősorban — szűkebb értelemben véve — azokra a fegyveres osztagokra épített, amelyek a háború folyamán a nemzeti-felszabadító mozgalom keretében alakultak meg és működtek hazai földön és külföldön egyaránt. A szerzők kifejtik véleményüket a szocialista típusú hadsereg létrehozásának történelmi alapjai, feltételei és az új típusú hadsereg építésének alapjai fogalmak közötti különbségről, hangsúlyozva, hogy azok azonosítása és időbeni egybeesésének hangoztatása téves álláspont. Az első időben lényegesen megelőzi a másodikat, amelynek nélkülözhetetlen előfeltétele volt a szocialista hadseregépítés elveinek kimunkálása, a párt vezető szerepének megszilárdítása, de nem kevésbé a szocialista államrend, a gazdasági, anyagi-technikai, az eszméletelméleti alap megteremtése is. Hangsúlyozzák a szerzők, hogy a mai szocialista típusú Csehszlovák Néphadsereg szociális struktúrájában az osztályszövetséget testesíti meg, amelyben a vezető szerepet Csehszlovákia Kommunista Pártja játssza. Ezért a szocialista csehszlovák hadsereg építésének eszmei alapját a munkásosztály és a párt azon erőfeszítése teremtette meg, amely a múltban valóban proletár hadsereg megalakítására irányult, a szovjet Vörös Hadsereg mintájára. Ebben az esetben a mai szocialista hadsereget úgy tekinthetjük, mint méltó utódát és követőjét azon csehszlovák fegyveres alakulatoknak, amelyek vöröskatonái a szocializmus nevében harcoltak Szovjet-Oroszországban a Vörös Hadsereg soraiban, a Magyar Tanácsköztársaság és a Szlovák Tanácsköztársaság 1919-ben szervezett Vörös Hadseregének kötelékében.

A hadseregépítés történelmi folyamatának feltárását folytatva, **Jiří Bílek:** A CsKP IX. kongresszusa és a Csehszlovák Néphadsereg építése (2. sz., 23—33. o.) című cikkében jellemzést ad az 1948. februári politikai fordulatot és győzelmet követő időszakra, amelyben Csehszlovákia tovább szilárdította szövetségi kapcsolatait a Szovjetunióval és a szocializmus építésének útjára lépett más országokkal.

Erre az időszakra esett a hidegháború kibontakoztatása a Nyugat részéről és a

NATO agresszív tömbjének összekovácsolása is. Az imperializmus agresszív politikája rendkívüli intézkedéseket tett szükségessé a szocialista országokban a védelmi képesség fokozása érdekében. E követelmények tükrében hozta meg határozatait 1949 májusában a CsKP IX. kongresszusa; ezek fő tartalma a csehszlovák dolgozó nép egységének további elmélyítése és a szocialista vívmányok védelmének megszilárdítása volt. A kongresszus leszögezte, hogy a szocializmushoz vezető út a februári győzelem után is osztályharcos út marad, ezért egyértelmű, hogy a csehszlovák hadseregnek külső funkcióján kívül jelentős belső funkciója is van a szocialista hatalom védelmében és építésében, mint a proletárdiktatúra állama erőszakszerve-

zetének. A IX. kongresszus irányvonala megteremtette a politikai és gazdasági-technikai előfeltételeket a csehszlovák hadseregnek szocialista típusú hadseregként való építéséhez. A kongresszus által kitűzött feladat teljesítése megkövetelte a hadseregépítés teljes folyamatában a lenini elvek érvényre juttatását, a párt vezető szerepének biztosítását a hadseregben és az osztályalpok szigorú betartását a hadsereg parancsnoki állományának kialakításában. a Kongresszus határozatai hangsúlyozták, hogy a Szovjetunióval és a szocialista fejlődés útjára lépett többi országgal való szoros szövetség, ezek hadseregeinek fegyverbarátsága Csehszlovákia biztonságának és a szocializmushoz vezető békés építő útjának alapvető záloga. *(Nádor Tibor)*